1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK
DOI: https://doi.org/10.56420/Kronika.74.3.19
CC BY-SA

GORDANA ŠÖVEGEŠ LIPOVŠEK*

Tovarna Mura

Od zaplembe Cvetičeve in Šiftarjeve tovarne do državnega podjetja

IZVLEČEK

Prispevek predstavlja razvoj tekstilnih tovarn Janeza Cvetiča in Ludvika Šiftarja v Murski Soboti v obdobju od konca druge svetovne vojne do njune združitve v podjetje Mura. Na podlagi arhivskih virov analizira njuno delovanje med vojno in po njej, pri čemer posebej izpostavlja spremembe po letu 1945. Osvetljuje aretacijo obeh lastnikov, zaplembo njunega premoženja in uvedbo sekvestra, s katerim je upravljanje tovarn prevzela nova oblast. Posebna pozornost je namenjena povojnim razmeram v proizvodnji, organizaciji dela, preskrbi s surovinami in socialnemu ter političnemu življenju delavstva. Prispevek prav tako prikazuje procese preimenovanja in ideje o združevanju obeh podjetij, ki so bili povezani z njuno postopno vključitvijo v državni gospodarski sistem, kar je leta 1946 privedlo do združitve obeh podjetij in leta 1952 do preimenovanja v Muro.

KLJUČNE BESEDE

Janez Cvetič, Ludvik Šiftar, industrija, tekstilna tovarna, zaplemba, podržavljenje, nacionalizacija, Tovarna perila Murska Sobota, samoupravljanje, Mura

ABSTRACT

MURA COMPANY: FROM THE CONFISCATION OF CVETIČ AND ŠIFTAR FACTORIES TO A STATE-OWNED ENTERPRISE

The article presents the development of the textile factories of Janez Cvetič and Ludvik Šiftar in Murska Sobota between the end of the Second World War and their merger into the Mura textile and clothing company. Drawing on archival sources, the article analyses the factories' operations during and after the Second World War, highlighting the changes that occurred after 1945. It sheds light on the arrests of the factory owners, the confiscation of their properties, and the imposition of sequester, with which the new government took over the administration of the factories. Special attention is dedicated to the postwar conditions of production, organization of work, supply of raw materials, as well as workers' social and political engagement. The article describes the processes of renaming and merging the factories within the context of their gradual incorporation into the state economic system. These processes were successfully finalized by merging the factories into a new textile company in 1946, renamed Mura in 1952.

KEYWORDS

Janez Cvetič, Ludvik Šiftar, industry, textile factory, confiscation, socialization, nationalization, Underwear Factory Murska Sobota, self-management, Mura

* prof. zgodovine in geografije, arhivska svetnica, Pokrajinski arhiv Maribor, Maribor, gordana.soeveges@pokarh-mb.si, ORCID: https://orcid.org/0009-0006-7843-1523

UVOD

Prehod iz obdobja druge svetovne vojne v čas osvoboditve je za prekmurski prostor pomenil globok politični, gospodarski in družbeni prelom. Ta prelom se je posebej izrazito odrazil v industriji, kjer je prišlo do temeljnih lastninskih in organizacijskih sprememb. Ena takšnih je bila nacionalizacija oz. podržavljenje tovarn, med katere sta sodili tudi tekstilni tovarni Janeza Cvetiča in Ludvika Šiftarja v Murski Soboti.

Maja 1925 je Irma Cvetič v Murski Soboti prijavila rokodelsko obrt šivanja ženskih in otroških oblek. Obleke je skupaj s štirimi šiviljami izdelovala na strojih na nožni pogon, prodajali pa so jih v trgovini njenega soproga Janeza Cvetiča, ki je od leta 1923 vodil trgovino z mešanim blagom. Leta 1932, po elektrifikaciji, so začeli šivati perilo na tovarniški način. Podjetje se je tedaj uradno imenovalo Cvetič Janez, trgovina z mešanim blagom in izdelovalnica perila. Istega leta je Ludvik Šiftar v Murski Soboti ustanovil podjetje Šiftar Ludvik, tvornica perila Murska Sobota. Z odkupom strojev dunajske tovarne Leopolda Landeisa je vzpostavil sodobno proizvodnjo, ki je do leta 1937 zaposlovala že 150 delavcev.[1]

Tik pred izbruhom druge svetovne vojne sta se Cvetičev in Šiftarjev obrat že razvila v pomembni tekstilni tovarni. Med madžarsko okupacijo Prekmurja sta obe podjetji delovali neprekinjeno, vendar sta morali zaradi prekinjenih gospodarskih povezav z jugoslovanskim prostorom preusmeriti svoje nabavne poti, predvsem na madžarski trg. Vzpostavitev nove oblasti po letu 1945 pa je pomenila začetek temeljitega preoblikovanja njunega lastništva in organizacije.

Proces nacionalizacije po letu 1945 ni bil zgolj administrativni ukrep nove oblasti, temveč del širšega ideološkega in sistemskega preoblikovanja družbe, ki je poseglo v vse pore gospodarskega in socialnega življenja. V Prekmurju, ki je bilo zaradi svoje obmejne lege in zgodovinskega razvoja dolgo vpeto v drugačne gospodarske tokove kot preostali slovenski prostor, so bile te spremembe še posebej občutne. Zasebno podjetniško pobudo je nadomestila družbena lastnina, individualni lastniki pa so v kratkem času izgubili svoja podjetja, ki so jih pred tem ustanavljali in razvijali.

Združitev Cvetičeve in Šiftarjeve tovarne v enoten industrijski obrat je pomenila začetek nove razvojne poti, hkrati pa konec predvojnega in medvojnega podjetniškega modela. Nastanek Mure je bil tako rezultat povojnih političnih odločitev, a tudi odgovor na potrebo po racionalizaciji proizvodnje, centralizaciji upravljanja in vključevanju lokalne industrije v širši jugoslovanski gospodarski sistem. Prav v tem prehodnem obdobju se je začela oblikovati identiteta Mure kot enega ključnih industrijskih stebrov Prekmurja v drugi polovici 20. stoletja.

CVETIČEVA IN ŠIFTARJEVA TOVARNA DO KONCA DRUGE SVETOVNE VOJNE

Tik pred izbruhom druge svetovne vojne sta bila Cvetičev in Šiftarjev obrat priznani tekstilni tovarni. V industrijsko slabo razvitem Prekmurju sta naredili pomemben gospodarski preboj. Temeljili sta na izkoriščanju lokalne in nizko plačane delovne sile, ki je agrarno okolje s poljedelstvom ni moglo v celoti zaposliti in preživljati. Cvetičeva tovarna, ena največjih te vrste v Dravski banovini, je bila popolnoma elektrificirana in je izdelovala modno perilo za domači trg, pri čemer je surovine pridobivala tako iz domačih kot iz tujih tovarn. Šiftarjeva tovarna se je specializirala na moško perilo, njeni izdelki pa so hitro dosegli širok krog odjemalcev po vsej državi. Obe podjetji sta skupaj zaposlovali skoraj 300 delavk, večinoma šivilj, in nudili stalen vir dohodka prebivalstvu iz celotnega Prekmurja. Za gosto naseljeno in pretežno agrarno okolje brez večje industrije sta imeli izjemen gospodarski in socialni pomen, saj sta naredili pomemben korak v smeri industrializacije regije.[2]

V času druge svetovne vojne, ko je bilo Prekmurje pod madžarsko oblastjo, sta obe podjetji delovali neprekinjeno. Kljub spremenjenim političnim razmeram jima je uspelo ohraniti proizvodnjo, vendar pa je prekinitev gospodarskih povezav z jugoslovanskim prostorom bistveno vplivala na njuno poslovanje. Svoje nabavne poti sta bili primorani preusmeriti na madžarska podjetja, zlasti na večje tekstilne proizvajalce in dobavitelje iz mest Sombotel, Győr, Budimpešta, Pápa in Sopron. Takšna preusmeritev ni bila le nujna, temveč tudi smiselna z vidika organizacije oskrbe, saj je omogočala lažji dostop do surovin ter stabilnejše nadaljevanje proizvodnje v danih političnih in logističnih razmerah. Ob tem sta tovarni poslovali s podjetji iz Nemčije, Švice, Italije in Češke, kar kaže na njuno širšo vpetost v evropski gospodarski prostor tudi v času vojne.[3]

1 Ambruž et al., *Iz Mure z ljubeznijo*, katalog k razstavi, str. 11.

2 *Krajevni leksikon Dravske banovine*, str. 641 in 646.

3 SI PAM/0442, Cvetič in Šiftar, dopisi, aš 41, ovoj 7.

ARETACIJA CVETIČA IN ŠIFTARJA APRILA 1945, OBSODBA TER NJUNA NADALJNJA USODA

4. aprila 1945 so Prekmurje ob podpori Prekmurske čete osvobodili sovjetski in bolgarski vojaki Rdeče armade.[4] Usodi Janeza Cvetiča in Ludvika Šiftarja po koncu vojne nista bili enaki. Nova oblast in spremenjene družbene razmere so globoko posegle v njuni življenji ter v življenja njunih družin. Čeprav sta izhajala iz podobnega okolja in sta bila povezana s skupno gospodarsko dejavnostjo, so povojni dogodki zaznamovali vsakega na svoj način.

Janez Cvetič je s soprogo Irmo in sinovoma Robertom ter Janezom zapustil Mursko Soboto že 29. marca 1945, ko je Rdeča armada prišla v Prekmurje. Odpravili so se proti Nemčiji, vendar so se čez nekaj dni vrnili čez mejo in se ustavili v vasi Strukovci, kjer so ostali približno deset dni. Ko se je Cvetič 10. aprila vrnil domov v Mursko Soboto, je bil takoj aretiran. Zaprli so ga v preiskovalni zapor v Murski Soboti, po treh mesecih pa so ga premestili v koncentracijsko taborišče Strnišče[5] pri Ptuju. Joško (Jože) Gider,[6] ki ga je Okrajni odbor OF Murska Sobota določil za vodjo podjetja, je avgusta 1945 v dopisu ministrstvu za industrijo in rudarstvo med drugim zapisal, da je bil Cvetič slovenske narodnosti, da pa je obračal plašč po vetru. Po potrebi je bil Nemec ali Madžar, podpiral je Kulturbund, ni pa bil prepričan o Cvetičevem članstvu v tej organizaciji. Delavke v tovarni so se med seboj pogovarjale slovensko (prekmursko), Cvetič pa jih je ves čas opozarjal, naj govorijo madžarsko. Plače so bile slabe, delo je bilo akordno, pri čemer je bil zaslužek odvisen od količine opravljenega dela. Če je bila norma dosežena, je Cvetič plačilo znižal. Pri šivanju za vojaštvo, kjer so bile določene minimalne plače za kos, je plačilo znižal za 20 %. Bil je lastnik dveh hiš v Murski Soboti, tovarne perila in petih oralov travnikov, imel je delnice v tovarni Prva međimurska tkaonica, d. d., v Čakovcu, posedoval je tudi stanovanjsko hišo v Budimpešti.[7]

V taborišču oz. zaporu je zaradi slabih razmer zbolel za tifusom, tako da so ga 14. novembra 1945 pripeljali na infekcijski oddelek Splošne bolnišnice Maribor. Za posledicami bolezni je umrl 15. novembra 1945 v starosti 48 let.[8] Zaradi hitre smrti mu sodba ni bila izrečena, vsa njegova imovina pa je bila zaplenjena.[9] Žena Irma in sin Janez (rojen 1933) sta zapustila državo (bila sta izgnana/izseljena), sin Robert (rojen 1926), ki je bil tudi nogometaš pri nogometnem klubu Mura, pa je ostal v Murski Soboti.[10] V naslednjih letih se je preselil v Maribor ter bil kot uradnik zaposlen

Janez Cvetič s soprogo Irmo in otroki Marijo, Janezom ter Robertom konec tridesetih let 20. stoletja (hrani: PMMS, Kološev kabinet umetniške fotografije).

4 Sistory, Stara meja, nova oblast, https://okupacijskemeje.si/exh07-ch15.html (1. 4. 2026).

5 Arhivski viri navajajo različna zapora, Strnišče in preiskovalni zapor v Mariboru [op. a.].

6 Jože (Joško) Gider je bil doma iz Murske Sobote in je bil poslovodja v tovarni Janeza Cvetiča. Takoj po osvoboditvi 1945 ga je nova oblast postavila na čelo Cvetičeve tovarne. Na tem delovnem mestu je ostal do 12. (ali 16.) februarja 1946, ko ga je zamenjal Koloman Korošec (SI AS 226, Šiftar Ludvik tovarna perila, poročila, aš 193, popisna enota 2209).

7 SI AS 226, Tovarna perila Murska Sobota, Cvetič zaplemba, aš 62, popisna enota 765.

8 SI PAM/1384, Mrliška knjiga 1943–1947, knjiga 425.

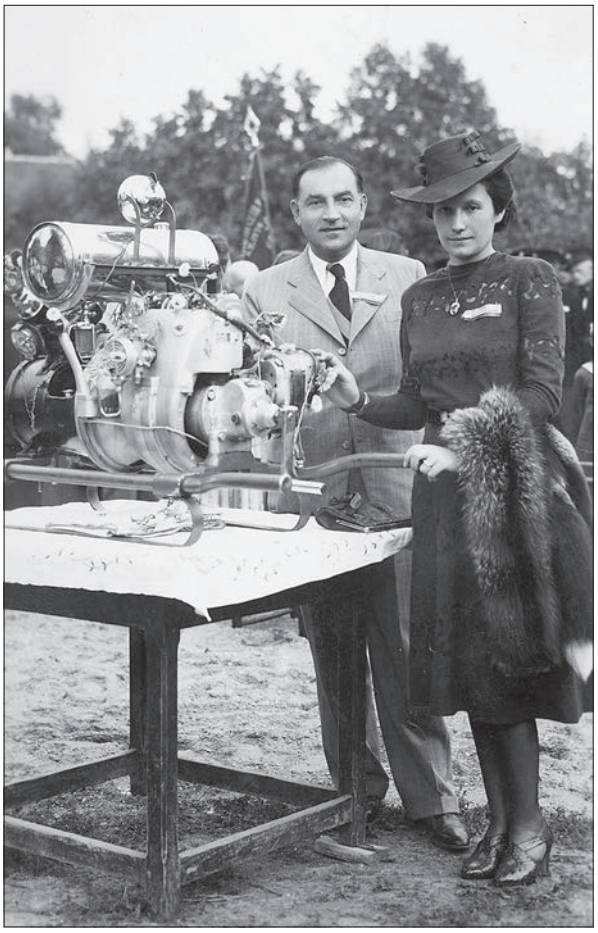
9 SI PAM/0645, Spis A I 97, aš 1107.

10 Razlog, zakaj z mamo in bratom ni zapustil države, ni znan. Po pričevanjih naj bi Irma in Janez odšla na Madžarsko, od tam pa kasneje v tujino. Robert se jima je želel pridružiti, vendar mu ni uspelo zapustiti države. V družini je bila tudi hči Marija (rojena leta 1924), ki se je avgusta 1943 poročila z dr. Istvánom Markóm, okrajnim glavarjem Sárvárja. Umrla je novembra 1976, pokopana je v Győru na Madžarskem. Iz skrbniškega spisa Centra

v Tovarni pletenin in konfekcije Maribor. Oktobra 1951 je bil zaradi viška delovne sile odpuščen. Ker nove službe ni mogel dobiti, se je odločil za pobeg v tujino. 31. maja 1952 se je skril na tovorni vlak, ki je peljal v Avstrijo. Našli so ga na Šentilju, kjer so vlak pregledovali obmejni organi. Na glavni obravnavi je v svoj zagovor poleg tega, da je želel rešiti svoj gmotni položaj, povedal, da ga je prvenstveno gnala želja doživeti nekaj novega in obiskati poletne olimpijske igre v Helsinkih. Sodišče ga je obsodilo na leto dni zapora.[11] Vsi ti pretresi so močno vplivali na njegovo fizično in psihično zdravje. Umrl je leta 2015 v starosti 89 let, pokopan je na murskosoboškem pokopališču.

Ludvik Šiftar je bil aretiran 14. aprila 1945, kar je razvidno iz Registra pripornikov Uprave zaporov Ozna Maribor.[12] Iz odgovora na okrožnico ministrstva za industrijo in rudarstvo z dne 27. avgusta 1945 izhaja, da so aretirali in v preiskovalni zapor odpeljali tudi soprogo Štefanijo.[13] Sodišče slovenske narodne časti v Murski Soboti ju je 14. avgusta 1945 s sodbo Snč 65/45 obsodilo na deset let prisilnega dela, izgubo narodne časti in zaplembo celotne imovine. Poleg tovarne sta imela v lasti vinograd s posestvom na Kapeli, dve hiši v Budimpešti in vilo v Siófoku ob Blatnem jezeru. Še oktobra 1945 sta bila oba v zaporih okrožnega sodišča v Mariboru.[14]

Na podlagi Ukaza o pomilostitvi oseb, obsojenih po Zakonu o kaznovanju zločinov in prestopkov zoper slovensko narodno čast, ki ga je sprejelo predsedstvo SNOS 24. avgusta 1945, so njegov brat Aleksander, mati Marija in tudi on sam s soprogo Štefanijo oz. njun odvetnik dr. Josip Rapoc vložili več prošenj za pomilostitev. S tem ukazom Predsedstva SNOS, ki je bil izdan na osnovi Zakona o podeljevanju amnestije in pomilostitve za dejanja, kazniva po zakonih federalne Slovenije, so bili vsi, ki so bili obsojeni pred sodiščem narodne časti, oproščeni kazni lahkega in težkega prisilnega dela, kazen izgube narodne časti pa se jim je omejila samo na izgubo političnih državljanskih pravic. Vse Šiftarjeve prošnje pa so bile zavrnjene z razlago, da je bil kulturbundovec in pobudnik nacizma, zato na osnovi avnojskega

Ludvik Šiftar in soproga Štefanija v Šalovcih na blagoslovitvi motorne brizgalne, 18. avgust 1940 (hrani: Mark Krenn, Murska Sobota).

Ukaza o splošni amnestiji in pomilostitvi z dne 3. 8. 1945 ne more biti deležen pomilostitve.[15]

Po obsodbi pred Sodiščem slovenske narodne časti so ga 25. januarja 1946 iz mariborskih zaporov Ozne prestavili v taborišče, kam natančno, pa ni znano.[16] 28. januarja 1946 mu je uspelo pobegniti.[17] Odšel je v avstrijsko Radgono, sprva k tastu Josipu Voglerju. Soproga Štefanija je bila Nemka in je v Radgoni vodila hotel.[18] Ves čas je imel stike s Prekmurci, ki so prav tako zapustili Jugoslavijo, predvsem s Ferdinandom Hartnerjem, ki mu je poročal o vseh dogodkih doma. S pomočjo domačinov na Cankovi je čez mejo tihotapil velike količine blaga, vendar je temu prišla na sled avstrijska policija, ki je blago zaplenila, njega pa zaprla. Leta 1948 je odšel v Argentino in vsaj do leta

za socialno delo Murska Sobota iz devetdesetih let 20. stoletja izhaja, da sta mati Irma in brat Janez kasneje živela v Avstraliji [op. a.].

11 SI PAM/0635, Kazenski spis K 693/1952, Cvetič Robert, aš 441.

12 Verjetno so tudi njega sprva zaprli v preiskovalni zapor v Murski Soboti, od koder so ga kasneje premestili v Strnišče in (ali) Maribor.

13 Kdaj in zakaj je bila soproga izpuščena iz zapora, ni znano.

14 SI PAM/0719, Spis Snč 65/45, aš 6, ovoj 5.

15 Prav tam.

16 SI AS 1931, Register pripornikov Uprava zaporov Ozna Maribor, aš 3187.

17 SI AS 1931, Seznam političnih obsojencev, aš 1067a.

18 Čas izpustitve soproge Štefanije iz zapora in pravna podlaga zanjo nista znana; v nobenem pregledanem arhivskem dokumentu tega podatka ni mogoče zaslediti [op. a.].

1963 redno prihajal na obiske k soprogi. Tega leta je začel razmišljati o tem, da bi se za stalno vrnil v Avstrijo.[19] Umrl je leta 1982, soproga pa leta 1978. Oba sta pokopana na radgonskem katoliškem pokopališču. Potomcev nista imela.

PRIJAVA VOJNE ŠKODE 1945–1946

Čeprav sta bila Janez Cvetič in Ludvik Šiftar po koncu vojne priprta, sta njuni tovarni še naprej obratovali, vendar v spremenjenih in omejenih razmerah, pod nadzorstvom novih oblasti. Takšno stanje je zahtevalo tudi formalno ureditev vprašanja materialnih izgub, ki so jih podjetja utrpela med vojno. V tem okviru sta obe tovarni pristopili k prijavi vojne škode, ki je bila pomemben del širših povojnih postopkov evidentiranja in ocenjevanja gospodarske škode. Prijava ni bila zgolj administrativna obveznost, temveč ključni dokument za ugotavljanje dejanskega stanja obratov – od poškodb objektov do ohranjenosti strojnega parka in zalog – ter hkrati podlaga za nadaljnje odločitve o njihovem delovanju v okviru nove države. V nadaljevanju so predstavljene navedbe v prijavi škode.

Cvetič – prijava vojne škode (Naprave – orodja, prometna sredstva, surovine, polizdelki, gotovi izdelki in pohištvo):
- 1 pisalni stroj znamke Remington (predan jugoslovanski vojski),
- 1 pisalni stroj znamke A. E. G. (predan jugoslovanski vojski),
- 1 tovorni avtomobil znamke Škoda 1100 OHV, kupljen leta 1943 (odpeljala madžarska vojska),
- 1 osebni avtomobil znamke Mercedes Benz, kupljen leta 1936 (odpeljala madžarska vojska),
- 1 moško kolo znamke Panter, kupljeno leta 1944 (odpeljala madžarska vojska),
- 1 moško kolo, kupljeno leta 1942 (odpeljala madžarska vojska),
- 1.825 m blaga oxford[20] za izdelavo srajc (odpeljala jugoslovanska vojska),
- 463 m blaga molino[21] za izdelavo hlač (odpeljala jugoslovanska vojska),
- 182 belih gumbov za srajce (odnesla ruska vojska),
- 217 tzt[22] sukanca (odnesla ruska vojska),
- 228 moških srajc (odnesla jugoslovanska vojska),
- 100 stolov (odnesla madžarska vojska),
- 4 mize (odnesla madžarska vojska),
- 1 pisalna miza (odnesla jugoslovanska vojska) in
- 4 stoli (odnesla jugoslovanska vojska).

Skupna vrednost prijavljene škode je bila 262.773 din.[23]

Šiftar – prijava vojne škode (Naprave – orodja, prometna sredstva, surovine, gotovi izdelki):
- 1 pisalni stroj znamke Triumpf (zaplenila ruska vojska),
- 1 osebni avto znamke Chevrolet na bencin (odpeljali Madžari),
- 2 kolesi (odpeljali Nemci),
- 150 m tkanine (zaplenila ruska vojska),
- 850 konusov[24] sukanca (zaplenila ruska vojska),
- 300 kg bisernih gumbov v skupni vrednosti 450.000 din (zaplenila ruska vojska),
- bucike, trakovi, številke ipd. (zaplenila ruska vojska),
- 5 vagonov zelenega in surovega blaga molino (zaplenila ruska vojska),
- 300 zelenih vojaških srajc (zaplenila ruska vojska) in
- 250 spodnjih vojaških hlač (zaplenila ruska vojska).

Skupna vrednost prijavljene škode je bila 1.196.050 din.[25]

Prijavi vojne škode Cvetičeve in Šiftarjeve tovarne kažeta na podobne izgube, predvsem na področju surovin, polizdelkov in gotovih izdelkov, kar neposredno odraža prizadetost proizvodnega procesa. Hkrati razkrivata razlike v obsegu prijavljene škode, ki je bila pri Šiftarjevi tovarni izrazito višja. Te razlike ni mogoče preprosto razlagati z velikostjo podjetja, saj podatki o številu zaposlenih pred vojno kažejo, da sta bili tovarni v tem pogledu primerljivi. Verjetneje je, da je bila višina prijavljene škode odvisna predvsem od količine zalog ob zaplembi in od tega, katera vojska je premoženje odnesla. Hkrati prijavi kažeta, da kljub evidentiranim izgubam materialna osnova obeh tovarn ni bila v celoti uničena, saj sta po vojni raz-

19 SI AS 1931, Kratek dosje emigranta, oznaka JEM 1389 in Karakteristika, aš 490.

20 Tkanina oxford je vzdržljiv material na osnovi bombaža, ki se pogosto uporablja za različna oblačila in gospodinjske predmete. Gre za tkanino, ki je običajno izdelana iz kombinacije bombaža in sintetičnih vlaken. Je močna in trpežna, zato je idealna za številna oblačila in oblazinjenje (https://si.derflex-sign.com/ (22. 1. 2026)).

21 Molino je debelejše surovo bombažno platno (https://fran.si/iskanje?View=1&Query=molino&All=molino&FilteredDictionaryIds=133 (22. 1. 2026)).

22 Verjetno ducat (tucet), torej 217 ducatov sukanca, kar je 2604 kosov [op. a.].

23 SI PAM/0446, Prijava vojne škode Cvetič, aš 169, dokumenta 96 in 106.

24 Konus je pokončni stožec, na katerega so navijali sukanec in prejo (https://fran.si/iskanje?View=1&Query=konus (22. 1. 2026)).

25 SI PAM/0446, Prijava vojne škode Šiftar, aš 169, dokumenta 76 in 94.

meroma hitro nadaljevali z delom in razpolagali s še vedno številnim strojnim parkom, približno stotimi šivalnimi stroji v posameznem obratu.

TOVARNI BREZ LASTNIKOV IN ZAPLEMBA

Zaradi ohranitve pomembnega dela proizvodnih zmogljivosti se delo po koncu vojne ni ustavilo. Nadaljevalo se je v spremenjenih razmerah, pod določenimi omejitvami, brez lastnikov Cvetiča in Šiftarja, saj sta bila že spomladi 1945 priprta. Zato je upravljanje obeh tovarn prevzela nova oblast, ki je postavila začasnega upravitelja oz. sekvestra. V Cvetičevi tovarni je to postal Jože Gider, sicer dolgoletni poslovodja v tovarni, v Šiftarjevi pa Berta Borko.[26]

Začasna državna uprava je bila do konca leta 1945 poleg zaplembe (konfiskacije) osrednja oblika nasilnega vzpostavljanja državnega oz. splošnega ljudskega premoženja. Sekvester je bil predviden za primere, ko usoda lastnikov premoženja, ki jih je okupator odvedel, odselil ali so sami pobegnili, ni bila znana, in za primere, ko

Berta Borko po vrnitvi v Maribor ok. leta 1950 (hrani: dr. Črtomir Borko, Maribor).

je šlo za premoženje zavezniškega in nevtralnega kapitala, ki je pod pritiskom okupacijskih oblasti postalo last tretjih oseb. V Zakonu o zaplembi imovine in o upravljanju zaplembe (Uradni list Demokratične federativne Jugoslavije, št. 40/359, 12. 6. 1945) je bila začasna uprava državnih organov opredeljena kot začasen odvzem uprave nad celotnim ali delom premoženja, za katerega se je pričakovalo, da bo zaplenjeno v korist države. Tako je država zaščitila premoženje, do katerega bi prej ali slej prišla, istočasno pa je njegovemu lastniku preprečila, da bi s svojo lastnino razpolagal in otežil poznejšo zaplembo.[27]

27. junija 1945 je Okrajni odbor OF Murska Sobota Okrožnemu odboru OF Maribor posredoval podatke o murskosoboških tekstilnih podjetjih, ki sta bili tedaj pod nadzorstvom federalne vlade. Pogon v njiju je bil elektrificiran, Šiftarjeva tovarna je razpolagala z 92 obratovalno sposobnimi šivalnimi stroji znamke Dürkopp, Cvetičeva tovarna pa z 92 stroji znamke Singer in dodatnimi 56 obratovalno nesposobnimi stroji. Storilnost v osmih urah je v obeh podjetjih znašala 2000 moških spodnjih hlač ali 1500 moških srajc.[28] V poletnih in jesenskih mesecih 1945 je bilo v Šif-

26 SI AS 226, Cvetič Janez tovarna perila, poročila, aš 196, popisna enota 2262. Berta Borko, z dekliškim priimkom von Zeichen (Maribor, 28. 9. 1915–Maribor, 21. 10. 2005), trgovska uradnica. Oče, visok davčni inšpektor v času Avstro-Ogrske, in mama, gospodinja, sta se že pred prvo svetovno vojno preselila iz italijanske Gorice v Maribor. Berta je v Mariboru končala realno gimnazijo in trgovsko akademijo. Njen bodoči soprog Milan Borko je bil sredi tridesetih let imenovan za nadučitelja v osnovni šoli Grad, zato sta se preselila v Prekmurje in se leta 1937 poročila v Murski Soboti. Berta je dobila zaposlitev v Šiftarjevi tovarni perila, kjer je leta 1935 prevzela naloge pomočnika lastnika za komercialne in splošne zadeve. Zaradi odličnega znanja nemškega, italijanskega in madžarskega jezika je bila nepogrešljiva in spoštovana članica kolektiva. Med drugo svetovno vojno je svoje delo opravljala kljub nenehni življenjski ogroženosti. Zavedno slovensko družino Borko je namreč okupator ves čas preganjal. Večino družinskih članov so kmalu po okupaciji izselili v Srbijo, preostali pa so se pridružili narodnoosvobodilni vojski oz. so sodelovali v ilegalnem odporniškem gibanju. Po kapitulaciji Italije leta 1943 se je skupaj z drugimi člani družine znašla na seznamu oseb, predvidenih za deportacijo v koncentracijsko taborišče. Povod za to je bila prijava tete L. Hauswirth, ki je oblastem sporočila, da je po materini strani italijanskega porekla. V tem obdobju je skrbela za hčer, rojeno leta 1939, medtem ko je bil njen mož najprej interniran v koncentracijskem taborišču Jasenovac, pozneje pa se je pridružil narodnoosvobodilni vojski. Po osvoboditvi, maja 1945, je Berta prevzela vodenje Šiftarjeve tovarne. Leta 1946 je njen soprog prevzel politično funkcijo v Mariboru. Zaradi statusa vojnega invalida je zaprosil za ženino premestitev, zato je Berta še istega leta zapustila tovarno in se preselila v Maribor. Podatke o Berti Borko je posredoval njen sin, dr. Črtomir Borko, za kar se mu iskreno zahvaljujem (Borko, Črtomir: elektronska pošta, 30. 7. 2026; SI PAM/0089, Osebna mapa učitelja Milana Borka, aš 8).

27 Prinčič, *Nacionalizacija*, str. 32–36.

28 SI PAM/0444, Poročilo okrajnega odbora OF, aš 6, ovoj 23.

tarjevi tovarni redno zaposlenih okrog 120 delavcev, večinoma žensk. Iz tedenskih poročil obeh tovarn je razvidno, da so šivali tudi otroške srajce, ženske kombineže in spodnje perilo. Zaradi občasnega pomanjkanja tkanin, igel in olja za stroje je delo občasno potekalo samo tri dni v tednu.[29]

V jesenskih mesecih 1945 so v Cvetičevi tovarni organizirali pomoč za revne delavske družine, ki so v vojni utrpele največ škode. Eno od sobotnih del je bilo udarniško, kapaciteta je bila zelo visoka, višja kot preostale dni. Zaslužek tega dneva v višini 8.888 dinarjev je bil porabljen za nakup izdelkov, ki so jih poslali revnim delavskim družinam. Novembra in decembra 1945 sta tovarni imeli nekaj izpada, saj je nekajkrat zmanjkalo električnega toka. V Cvetičevi tovarni so v pogon spravili 25 šivalnih strojev, ki so bili neuporabni že od leta 1938, saj na trgu ni bilo mogoče dobiti ustreznih nadomestnih delov. Vse te dele je izdelal mehanični delavec Jožef Šarotar. Zaposlili so tudi 38 novih delavk, vajenk, popolnoma neveščih šivanja. 6. decembra 1945 je tovarna pričela izdelovati vojaško perilo, in sicer ves december ter potem še januarja, februarja in marca 1946. Ker pa teh oblačil ni nihče prevzel, je zaloga vojaškega in civilnega perila postala tako velika, da so bila skladišča povsem natrpana, zaradi česar so januarja razmišljali celo o prekinitvi šivanja. Februarja 1946 se je tovarna vključila v tekmovanje tekstilne industrije Slovenije in se obvezala, da bo dvignila kapaciteto na 25.000 parov vojaškega perila mesečno. Tekmovali so tudi na kulturnem, prosvetnem in političnem področju. Uvedli so literarni krožek, na katerem so spoznavali domače pisatelje in pesnike. Za politično izobrazbo delavcev so skrbeli s tedenskimi političnimi urami. Več ur dela oz. zaslužka je bilo namenjenih novoustanovljeni Ljudski knjižnici in komunistični partiji. Razmere na začetku leta 1946 so bile še vedno težavne. Občasno je primanjkovalo materiala za šivanje, obleke so ostajale v skladiščih, stranke niso imele denarja ali nakaznic, povišala se je zavarovalna vsota za zavarovanje proti požaru in vlomu. Zaradi tega so spomladi 1946 celo začasno odpustili 92 delavk, ostalih 71 pa je delalo le štiri ure dnevno. Marca je podjetje spet pričelo šivati samo civilno perilo, delo za vojsko je bilo končano. Zaslužki šivilj so bili zelo nizki, obstajala je bojazen, da bodo zaradi premajhnih plač pričele iskati zaposlitev drugje in da bo podjetje s tem izgubilo najbolj izkušene šivilje.[30]

Razmere so bile zelo podobne v Šiftarjevi tovarni. Oktobra 1945 so jo obiskali častniki in vojaki I. brigade Vladimirja Gortana. Priredili so politično uro, na kateri so delavkam podarili sliko maršala Tita, in obljubili, da bodo obisk v kratkem ponovili. Tudi tu so delali udarniško, za zaslužek so kupili perilo v lastni tovarni in ga darovali najpotrebnejšim iz prizadetih krajev Slovenije. Mesečno so morali zagotoviti 20.000 parov vojaškega perila, za cilj so si zadali izdelati 25 % več. Šivali so ga do marca 1946. Iz Rogašovcev so pripeljali devet novih specialnih strojev, ki jih je že med vojno kupil Ludvik Šiftar in jih tam shranil. Veliko pozornosti so namenili predvsem krojenju, saj so s tem bolj racionalno izkoristili tkanino. Za rezervne dele so skrbeli sami oz. mehanik Aleksander Šiftar, ki je popravljal stare, obrabljene rezervne dele, občasno pa izdelal tudi kakega novega. Proslavo za Prešernov dan so organizirali skupaj s Cvetičevo tovarno. Vsak teden so imeli politično uro s predavanjem. Med drugim je bila ves čas otežena dobava blaga. Železniška zveza čez Muro s Štajersko in ostalo Slovenijo še ni bila vzpostavljena, tovarni niti nista imeli tovornega ali osebnega avtomobila, zato sta najemali avtoprevoznike, ki pa so te storitve drago zaračunali. Marca 1946 so zaradi pomanjkanja blaga delovni čas sprva skrajšali na štiri ure dnevno in šest dni tedensko, kasneje pa so 58 delavk poslali na začasni dopust. Pri tem so upoštevali premoženjsko stanje družin, kar so ugotovili na podlagi osebnih izjav in v prisotnosti odbornikov sindikata, delavskih zaupnikov, tajnika Okrajnega odbora OF in ljudskega tožilca. Organizirali so tečaj, na katerem so poučevali slovenski jezik, strojeslovje, nauk o tekstilnem materialu, zemljepis, zgodovino, računstvo in politično vzgojo. Aprila 1946 so med drugim šivali oblekice za bosanske otroke, čistili poti v parku, se udejstvovali pri krašenju mesta ob 5. obletnici OF ter tekmovali v teku čez drn in strn.[31] 21. in 22. maja 1946 je na obisk v tovarno prišla štiričlanska Kontrolna komisija pri Narodni vladi Slovenije, ki si je ogledala prostore in pregledala poslovanje. V kratkem zapisniku je navedla, da je z rezultati zadovoljna, da je uprava tovarne v veščih rokah, da sta v tovarni red in čistoča ter da so delavci marljivi. Veselilo jo je, da so odnosi med delavci in pisarno dobri, prosila pa je, naj še *»nadalje ostanejo na tej liniji«.*[32]

Opisane okoliščine potrjujejo, da sta tovarni v obdobju neposredno po vojni delovali v zelo

29 SI PAM/0444, Poročila tovarne perila Šiftar, aš 4, ovoj 16, in Poročila tovarne perila Cvetič, aš 4, ovoj 17.

30 SI AS 226, Cvetič Janez tovarna perila, poročila, aš 196, popisna enota 2262.

31 SI AS 226, Šiftar Ludvik tovarna perila, poročila, aš 193, popisna enota 2209.

32 Poročilo Kontrolne komisije z dne 22. 5. 1946 (hrani: dr. Črtomir Borko).

zahtevnih, a hkrati organizacijsko vse bolj urejenih pogojih. Kljub pomanjkanju surovin, občasnim prekinitvam dela in negotovemu trgu sta ohranjali proizvodnjo, ki pa ni bila več usmerjena izključno v gospodarsko dejavnost, temveč tudi v izpolnjevanje širših družbenih in političnih nalog. Odsotnost lastnikov in uvedba sekvestra sta pomenili pomemben prelom v načinu upravljanja, saj sta tovarni postopoma prehajali pod neposreden vpliv oblasti in se vključevali v nov gospodarski sistem. Prav v tem obdobju so se oblikovali temelji njunega nadaljnjega preoblikovanja in kasnejšega združevanja v eno podjetje, ki sta ga pravno dokončno utrdila zaplemba in podržavljenje oz. nacionalizacija obeh obratov: Cvetičeve tovarne na podlagi odločbe Okrajne zaplembne komisije Murska Sobota z dne 10. septembra 1945, Šiftarjeve pa na podlagi sodbe Sodišča slovenske narodne časti v Murski Soboti Snč 65/45 z dne 14. avgusta 1945 in odločbe Okrajnega sodišča v Murski Soboti z dne 7. februarja 1946.[33]

Ob tem je pomembno poudariti, da sta bili obe podjetji zajeti v podržavljenje že v okviru t. i. »patriotične nacionalizacije«, ki se je začela že v času druge svetovne vojne in je trajala do decembra 1946. Njuna vključitev v ta val nacionalizacije kaže, da sta imeli v tedanjem gospodarstvu pomembnejšo vlogo, kot bi morda lahko sklepali zgolj iz njune velikosti.

Pristojni državni organi so podržavljeno premoženje že začeli pripravljati za vključitev v novi gospodarski sistem, ki ne bi več temeljil na kapitalističnem, temveč socialističnem načinu organizacije dela in proizvodnje. Nekdanja zasebna podjetja so po ocenitvi njihovega premoženja na novo vpisali v zemljiške in trgovske knjige, začeli so jih ukinjati ali združevati, spreminjati njihovo vodstveno strukturo in proizvodne programe ter jih odstopati v upravo zveznim, republiškim ali krajevnim organom. Zasebna lastnina je prenehala obstajati, dobila je novo pravno in družbeno naravo, postala je splošna, državna ali občeljudska lastnina.[34] Takšen prehod v državno last je mogoče spremljati tudi pri obravnavanih murskosoboških tekstilnih tovarnah. Okrožno sodišče v Mariboru je 14. maja 1946 izdalo sklep, na podlagi katerega je bila v trgovskem registru izvedena sprememba lastništva podjetja. Na podlagi odločbe Okrajne zaplembne komisije v Murski Soboti z dne 10. 9. 1945 je bilo vpisano, da je podjetje Janeza Cvetiča prešlo v državno last.[35] Okrajno sodišče v Murski Soboti pa je 14. avgusta 1945 zaplenilo celotno imovino Ludvika Šiftarja in zemljiški knjigi naložilo, da lastninsko pravico vknjiži v korist Federativne ljudske republike Jugoslavije.[36]

IDEJE O ZDRUŽEVANJU CVETIČEVE IN ŠIFTARJEVE TOVARNE TER PREIMENOVANJA

V času, ko sta bili podjetji pod sekvestrom, so se oblikovali številni predlogi za njuno preimenovanje in združitev. 4. septembra 1945 je Šiftarjevo podjetje v periodičnem poročilu, poslanem Ministrstvu za industrijo in rudarstvo LRS, predlagalo, da se tovarna preimenuje v Tvornico perila Mura, Cvetičeva tovarna pa v Tvornico perila Raba.[37] V Cvetičevi tovarni so v poročilu iz marca 1946 predlagali imeni Prva prekmurska tvornica perila, ker je bila najstarejša tovrstna tovarna v Prekmurju, ali Panonija tvornica perila.[38]

16. februarja 1946 je bil zamenjan začasni upravitelj Jože Gider, nadomestil ga je še ne 25-letni Koloman Korošec.[39] Prav tako je do menjave prišlo v Šiftarjevi tovarni; Berta Borko je iz osebnih razlogov zaprosila za razrešitev, 25. maja je tudi njo nadomestil Koloman Korošec.[40] Takšno poenotenje upravljanja obeh podjetij pod enotnim vodstvom je bilo eden izmed temeljev njune kasnejše združitve. K njej je pripomoglo še dejstvo, da sta bili obe podjetji tekstilni in že v državni lasti, pri čemer je združitev omogočala boljšo organizacijo proizvodnje in učinkovitejše politično delo med delavstvom, hkrati pa naj bi prispevala k večji produktivnosti dela. 25. maja 1946 so predlog združitve iz Cvetičeve tovarne

33 SI AS 226, Šiftar Ludvik tovarna perila, poročila, aš 193, popisna enota 2209; SI PAM/0640, Zaplembna spisa Zp 12/46 in Zp 13/46, aš 1046.

34 Prinčič, *Nacionalizacija*, str. 29–30, 39, 41.

35 SI PAM/1959, Sklep o spremembi vpisa v trgovskem registru, aš 148, ovoj 1/3.

36 SI PAM/0640, Zaplembni spis Zp 12/46, aš 1046.

37 SI AS 226, Šiftar Ludvik tovarna perila, poročila, aš 193, popisna enota 2209.

38 SI AS 226, Cvetič Janez tovarna perila, poročila, aš 196, popisna enota 2262.

39 Koloman Korošec (rojen 22. 11. 1921 v Šulincih, čas in kraj smrti neznana), tekstilni tehnik, trgovski pomočnik, direktor. Iz ohranjenih virov je razvidno, da je bil 16. februarja 1946 postavljen za začasnega upravitelja v Cvetičevi, 25. maja 1946 pa tudi v Šiftarjevi tovarni. Na tem položaju je bil vsaj do konca marca 1949. Leta 1949 je bil odstavljen. Po tem dogodku se je iz Murske Sobote, kjer je do tedaj živel, izselil. Leta 1978 je živel v vasi Svarje pri Kranju (SI PAM/1640, Zapuščinska zadeva O 123/75 – Korošec Koloman, aš 1650; SI PAM/1265, Zapisnik seje plenuma Okrajnega komiteja KPS Murska Sobota, 31. 3. 1949, aš 4, ovoj 68; SI PAM/0438, Skrbstvena zadeva Sk 121/48, aš 66).

40 SI AS 226, aš 193, popisna enota 2209, in aš 196, popisna enota 2262.

poslali na ministrstvo za industrijo in rudarstvo.[41] Gospodarski načrt je predvideval manjšo upravo, eno knjigovodstvo, enoten sindikalni odbor, skupno politično vzgojo, skupne kulturne prireditve ter skupen strokovni in politični tečaj. Ker sta bili podjetji med seboj oddaljeni približno 500 metrov, sta bila predvidena dva obrata, Obrat A – Cvetič in Obrat B – Šiftar. V Obratu A bi bila centralna pisarna z delegatom, knjigovodjo, njegovim pomočnikom, eno osebo za kalkulacijo, statistiko in korespondenco ter eno osebo, ki bi skrbela za izplačila delavk, uslužbenski davek in bolniško blagajno. Tu naj bi bila še glavno skladišče za surovine in prikrojevalnica. V Obratu B bi bilo skladišče končnih izdelkov, tu bi imela sedež tudi obratovodja, ki bi bil obenem skladiščnik, in pomočnik skladiščnika. Zanimivi so tudi predlogi imena nove tovarne:

– Atena (po partizanki Eli Letonja Ulrih – Ateni, ki se je med vojno junaško borila tudi v Prekmurju),
– Istok (ker je v času osvobodilnega boja veliko borcev uporabljalo to ilegalno ime) ali
– Mura (po reki).[42]

ZDRUŽITEV PODJETIJ IN NASTANEK MURE

Spričo vsega naštetega je Vlada LRS na predlog ministrstva za industrijo in rudarstvo 23. septembra 1946 izdala odločbo o ustanovitvi državnega industrijskega podjetja Tovarna perila Murska Sobota. Podjetje je bilo pod operativno-upravnim vodstvom Uprave tekstilne industrije Ministrstva za industrijo in rudarstvo LRS.[43]

15. januarja 1947 je podjetje dobilo svoja pravila. Kot predmet poslovanja je bilo navedeno izdelovanje perila na industrijski način. Glede na obseg poslovanja je bilo podjetje razdeljeno na sekretariat, računovodstvo, delovodstvo, referat za načrtovanje, komercialni referat ter referat za kadrovske in personalne zadeve. V tehničnem pogledu je bilo glede na obsežnost in vrsto poslovanja razdeljeno na prirezovalnico, šivalnico, končno izdelavo izdelkov, tehnično pisarno, nadzorstvo nad energijo ter vzdrževanje strojev, strojnih naprav in zgradb.[44]

Približno leto dni po ustanovitvi, 15. novembra 1947, so podjetje uvrstili med podjetja lokalnega pomena, zato je prišlo do spremembe imena. Novo ime se je glasilo Okrajna tovarna perila Murska Sobota.[45]

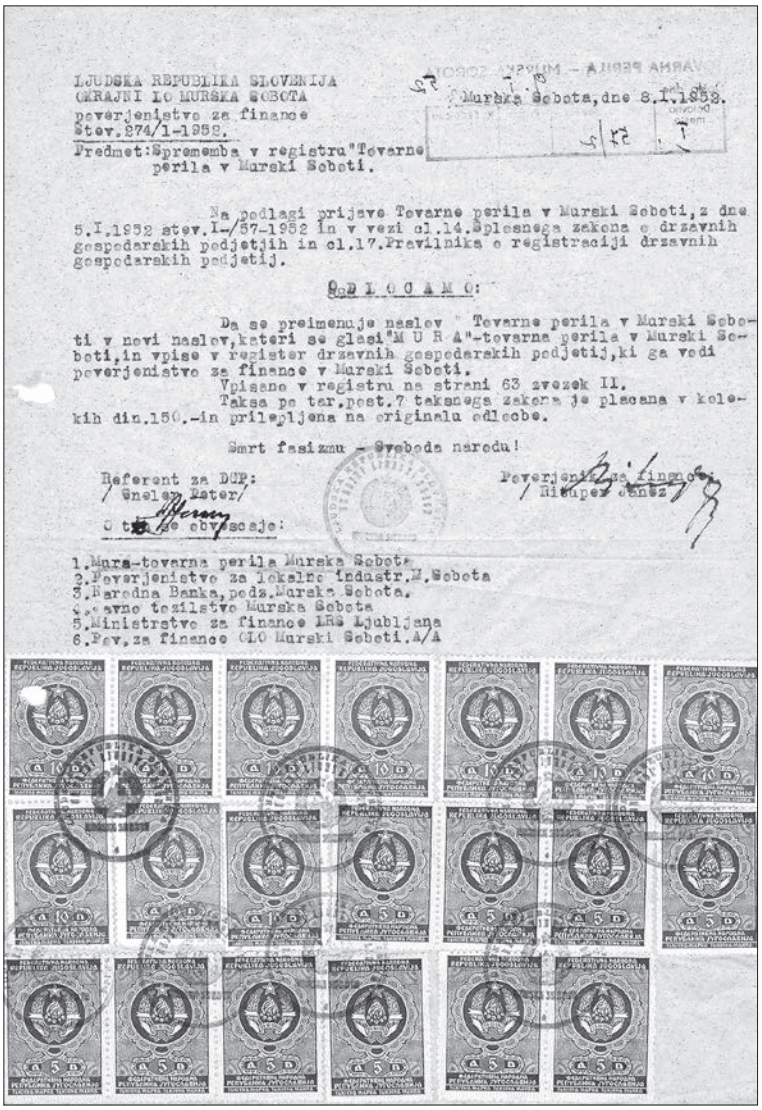
V prihodnjih letih je bilo še nekaj sprememb: 26. avgusta 1948 je podjetje ponovno prešlo pod upravo Glavne direkcije tekstilne industrije LRS,[46] 13. oktobra 1948 pride do spremembe pri registraciji – podjetje se registrira kot državno gospodarsko podjetje Tovarna perila Murska Sobota; v odločbi je posebej navedeno, da je po ukazu Prezidija Ljudske skupščine LRS z dne 16. julija 1948 iz lokalne uprave ponovno prešlo v republiško upravo.[47] 15. julija 1950 je Vlada LRS izdala odločbo o prenosu podjetja iz pristojnosti Glavne direkcije tekstilne industrije LRS v pristojnost Okrajnega ljudskega odbora Murska Sobota.[48] Ta je izdal odločbo o registraciji gospodarskega podjetja okrajnega pomena, katerega upravni operativni vodja je bil okrajni izvršni odbor v Murski Soboti. Predmet poslovanja je bilo izdelovanje moške konfekcije na industrijski način.[49]

ZAPRTJE TOVARNE LETA 1948?

V več Murinih publikacijah in strokovnih člankih različnih avtorjev se pojavlja navedba, da naj bi leta 1948 ministrstvo za industrijo in rudarstvo zahtevalo opustitev šivanja v Murski Soboti, saj razvojni načrt Slovenije tovrstne tekstilne proizvodnje v Prekmurju domnevno ni predvideval. Po teh navedbah naj bi se delavke opustitvi šivanja uprle z javno demonstracijo, zaradi katere je podjetje vendarle nadaljevalo z delovanjem, čeprav se je v naslednjih letih število zaposlenih zmanjševalo.

Ob tem je treba povedati, da avtorji omenjenih trditev ne navajajo konkretnih arhivskih virov ali dokumentov, na katerih bi temeljile te informacije. Pregled več relevantnih virov, med drugim gradiva Ministrstva za industrijo in rudarstvo LRS, zapisnikov sestankov celic KPS Tovarne perila Murska Sobota in časopisa Ljudska pravica, ki je v povojnem obdobju redno poročal o delavskih vprašanjih in gospodarskih razmerah, ni pokazal nobenih neposrednih podatkov o načrtovanem zaprtju tovarne ali o domnevnih demonstracijah delavk.[50]

41 SI AS 226, aš 193, Tovarna perila Murska Sobota, Cvetič zaplemba, aš 62, popisna enota 765.
42 SI AS 226, Tovarna perila Murska Sobota, Cvetič zaplemba, aš 62, popisna enota 765.
43 SI PAM/1959, Odločba o ustanovitvi Tvornice perila Murska Sobota, 1946, aš 148, ovoj 1/5.
44 SI AS 226, Tovarna perila Murska Sobota, Cvetič zaplemba, aš 62, popisna enota 765.
45 SI PAM/1959, Odločba o ustanovitvi Okrajne tovarne perila Murska Sobota, 1947, aš 148, ovoj 1/8.
46 SI PAM/1959, Sprememba v registraciji Tovarne perila v Murski Soboti, 1948, aš 148, ovoj 1/9.
47 SI PAM/1959, Odločba o registraciji, 1948, aš 148, ovoj 1/10.
48 SI PAM/1959, Odločba o prenosu podjetij, 1950, aš 148, ovoj 1/16.
49 SI PAM/1959, Odločba o registraciji, 1950, aš 148, ovoj 1/17.
50 SI AS 226, Petletni plan Glavne direkcije tekstilne indu-

LJUDSKA REPUBLIKA SLOVENIJA
OKRAJNI LO MURSKA SOBOTA
poverjeništvo za finance
Štev.274/1-1952.
Predmet:Sprememba v registru"Tovarne perila v Murski Soboti.

Murska Sobota, dne 8.I.1952.

Na podlagi prijave Tovarne perila v Murski Soboti, z dne 5.I.1952 štev.I-/67-1952 in v vezi čl.14.Splošnega zakona o državnih gospodarskih podjetjih in čl.17.Pravilnika o registraciji državnih gospodarskih podjetij.

O D L O Č A M O:

Da se preimenuje naslov " Tovarne perila v Murski Soboti v novi naslov,kateri se glasi"M U R A"-tovarna perila v Murski Soboti,in vpiše v register državnih gospodarskih podjetij,ki ga vodi poverjeništvo za finance v Murski Soboti.
Vpisano v registru na strani 63 zvezek II.
Taksa po tar.post.7 taksnega zakona je plačana v kolekih din.150.-in prilepljena na originalu odločbe.

Smrt fašizmu - Svoboda narodu!

Referent za DUP:
/ Gnelen Peter/

Poverjenik za finance:
/ Hiršper Janez/

O tem se obvešča:
1.Mura-tovarna perila Murska Sobota
2.Poverjeništvo za lokalno industr.M.Sobota
3.Narodna Banka,pod.Murska Sobota.
4.Okrajno tožilstvo Murska Sobota
5.Ministrstvo za finance LRS Ljubljana
6.Pov.za finance OLO Murski Soboti.A/A

Z odločbo Okrajnega ljudskega odbora Murska Sobota z dne 3. januarja 1952 se je tovarna preimenovala, njeno novo ime se je glasilo MURA – tovarna perila Murska Sobota (SI PAM/1959, Odločba, aš 148, ovoj 1/18).

Petletni investicijski plan Glavne direkcije tekstilne industrije LRS iz septembra 1948 je med podjetja, v katerih so bile med letoma 1948 in 1951 predvidene investicije, uvrstil tudi Tovarno perila Murska Sobota. Načrt je za leto 1949 predvideval 639 delavcev, za leto 1951 pa 603. V treh letih je bilo predvideno zmanjšanje števila zaposlenih le za 36 delavcev.[51] To odpira vprašanje, ali gre pri navedbah o načrtovanem zaprtju tovarne leta 1948 za kasnejšo interpretacijo oz. ustno izročilo, ki se je sčasoma preneslo v strokovno literaturo, ali pa relevantno gradivo obstaja v arhivskem gradivu, ki doslej še ni bilo pregledano.

V tem obdobju pa vprašanja nadaljnjega razvoja in organizacije tovarne niso bila edina, s katerimi se je ukvarjala oblast. Pozornost partijskih organov je bila usmerjena tudi v politične razmere med zaposlenimi in v vodstvu podjetja. Na plenumu Okrajnega komiteja Komunistične partije Slovenije Murska Sobota so 31. marca 1949 ugotovili, da je bil direktor tovarne Koloman Korošec kljub članstvu v partiji in velikemu številu delavcev v partiji že večkrat sovražno nastrojen do nove ureditve, da ni posvečal dovolj velike pozornosti prevzgoji delavcev, da so sovražno nastrojeni tudi delavci, ker naj bi bili na upravnih položajih neodgovorni posamezniki, in da na zadnjih volitvah OF več kot 50 % delavk, članic OF, ni hotelo voliti. Rešitev so na plenumu videli v tem, da direktorja Korošca odstavijo in nadomestijo s Štefanom Balažičem.[52] Do napovedane kadrovske spremembe je nato res prišlo.

Še istega leta je direktorja Kolomana Korošca zamenjal Viljem Hakl,[53] ki je na tem položaju ostal

strije, 1948, aš 11, ovoj 110; SI PAM/1265, Zapisniki sestankov celice KPS Tovarne perila Mura, 1947–1952, aš 2/ovoj 68, aš 4/ovoj 37, aš 7/ovoj 15, aš 8/ovoj 68, aš 9/ovoj 82.

51 SI AS 226, Petletni plan Glavne direkcije tekstilne industrije, 1948, aš 11, ovoj 110.

52 SI PAM 1265, Zapisnik seje plenuma Okrajnega komiteja KPS Murska Sobota, 31. 3. 1949, aš 4, ovoj 68.

53 Viljem Hakl je bil prvi dolgoletni direktor Mure, tovarno pa je vodil kar 25 let (med letoma 1949 in 1974). V letih 1945 in 1946 je bil v Cvetičevi tovarni blagajnik. V času direk-

Prvi znani zaščitni znak oz. logotip podjetja iz leta 1952 (SI PAM/1959, Letna bilanca 1952, aš 161).

Novi žig podjetja po preimenovanju v Muro leta 1952 (SI PAM/1959, Letna bilanca 1952, aš 161).

25 let, vse do leta 1974,[54] ko ga je za štiri leta zamenjal Janez Lanščak,[55] njega pa Božo Kuharič,[56] ki je bil direktor polnih 24 let, od leta 1978 do 2002.

V luči zakona o delavskem samoupravljanju je bil 27. junija 1950 sprejet Zakon o upravljanju državnih gospodarskih podjetij in višjih gospodarskih združenj. Vlada FLRJ je izdala tudi navodila za prve volitve delavskih svetov in upravnih odborov. Rok za volitve je bil 15. september. Tako so bile septembra 1950 v Sloveniji v kar 756 podjetjih volitve delavskih svetov. Delavski svet in njegovi upravni odbori so prevzeli gospodarjenje s podjetji kot splošnim ljudskim premoženjem v imenu družbene skupnosti. Državna lastnina se je s tem spremenila v družbeno lastnino.[57] 24. septembra 1950 so tudi v Muri izvolili prvi, 40-članski delavski svet. Ta dan so nato vsako leto obeležili kot Murin dan.[58] Spremembe, ki jih je prinesla uvedba delavskega samoupravljanja, so se v naslednjih letih odražale tudi v nadaljnji organizacijski preobrazbi podjetja.

Preimenovanje podjetja v Muro leta 1952 tako pomeni zaključek procesa, ki se je začel z zaplembo obeh tovarn po drugi svetovni vojni in vodil v njuno združitev ter vključitev v državni gospodarski sistem. S tem je bila dokončno utrjena organizacijska in lastninska preobrazba nekdanjih zasebnih podjetij, ki je potekala postopno – od uvedbe sekvestra, centralizacije upravljanja in delavskega sveta do oblikovanja enotnega industrijskega obrata. Ti procesi niso pomenili le spremembe v lastništvu, temveč tudi v načinu organizacije proizvodnje, upravljanja in vloge podjetja v širšem družbeno-gospodarskem prostoru. Na tej podlagi so bili postavljeni temelji za nadaljnji razvoj podjetja v naslednjih desetletjih in za njegovo pomembno vlogo v gospodarskem ter socialnem življenju Prekmurja.

ZAKLJUČEK

Prehod iz obdobja druge svetovne vojne v povojni čas je v Prekmurju prinesel velike politične, gospodarske in družbene spremembe, ki so se močno odrazile tudi v tekstilni industriji. Usodi Cvetičeve in Šiftarjeve tovarne sta bili v tem času

torovanja je bil tudi predstavnik Gospodarske zbornice Slovenije (v nadaljevanju GZS) v zveznem svetu za tekstilno industrijo pri Gospodarski zbornici Jugoslavije. V začetku šestdesetih let se je odločil za izvažanje na Zahod in uvajanje lastnih blagovnih znamk, kar je bila za tiste čase zelo drzna poteza. Leta 1971 je prejel nagrado GZS za izjemne dosežke na gospodarskem področju (*Biti direktor v času socializma*, str. 111 in 116; SI AS 226, Šiftar Ludvik tovarna perila, poročila, aš 193, popisna enota 2209).

54 SI PAM/1959, Odločba o imenovanju novega direktorja, 1949, aš 148, ovoj 1/13.

55 Janez Lanščak (rojen 1927 v Murski Soboti, umrl 2014 v Murski Soboti), gospodarstvenik in politik. Leta 1955 se je kot računovodja in gospodarski svetovalec zaposlil v tovarni Mura, kjer je bil od leta 1974 glavni direktor. V času njegovega vodenja je Mura širila proizvodnjo, se uveljavila na tujih trgih in postala največji jugoslovanski izvoznik konfekcije. Po odhodu iz Mure leta 1978 je bil direktor podružnice Ljubljanske banke v Murski Soboti, kasneje pa predstavnik Ljubljanske banke v Budimpešti in direktor Pomurske banke v Murski Soboti. Leta 1991 je ustanovil LLT Hranilnico in posojilnico. V šestdesetih in sedemdesetih letih je bil poslanec republiške skupščine in član različnih državnih svetov ter odborov. Deloval je tudi v več športnih društvih. Svoje spomine je leta 2013 objavil v knjigi *Lendavska ulica*. Leta 2021 mu je bil posthumno podeljen naziv častnega občana Mestne občine Murska Sobota (Vöröš, »Janez Lanščak«, https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/oseba/janez-lanscak/, (15. 7. 2026)).

56 Božo Kuharič (rojen 1940), diplomirani ekonomist, gospodarstvenik in politik. V času študija je bil TAM-ov štipendist. Bil je tudi dober rokometaš, rokometno kariero je pričel v rokometni ekipi Ormoža. Med letoma 1997 in 2002 je bil član Državnega sveta Republike Slovenije. Tovarno Mura je vodil kar 24 let, od leta 1978 do 2002. Bil je tudi predsednik skupščine poslovnega združenja konfekcije Jugoslavije, podpredsednik splošnega združenja tekstilne industrije Slovenije, predsednik odbora za družbenoekonomske odnose in razvoj Zbora občin skupščine SRS, delegat skupščine GZS za Pomurje, predsednik SIS za PTT Pomurja, podpredsednik skupščine občine Murska Sobota itn. Leta 1988 je prejel nagrado GZS za izjemne dosežke na gospodarskem področju. Danes živi v Murski Soboti (*Biti direktor v času socializma*, str. 111 in 132; *Delo*, 20. 7. 2017, »Del Murine zapuščine je znova zaživel v mestu«; *60-letnica rokometa v Pomurju*, str. 60; Pivec, Pionirski čas, https://blog.cobiss.si/2021/05/12/pionirski-cas-mariborskega-racunalnistva-do-ustanovitve-univerze-leta-1975/ (29. 7. 2026); »Kuharič, Božo«, https://sl.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%BEo_Kuhari%C4%8D (29. 7. 2026).

57 Vodušek Starič, *Začetki samoupravljanja*, str. 83 in 94.

58 Ambruž et al., *Iz Mure z ljubeznijo*, katalog k razstavi, str. 51.

tesno povezani s procesi zaplembe in nacionalizacije ter uvajanjem socialističnega gospodarskega sistema. Nekdanji zasebni podjetji, ki sta bili pred vojno pomemben gospodarski dejavnik v regiji, sta prešli pod nadzor novih oblasti in postali del procesa preoblikovanja gospodarstva v družbeno lastnino.

Kljub izgubi lastnikov, materialni škodi, pomanjkanju surovin in negotovim povojnim razmeram proizvodnja ni zastala. Ohranjen strojni park in izkušena delovna sila sta omogočila nadaljevanje dela, čeprav v precej drugačnih okoliščinah kot pred vojno. Obdobje sekvestra je pomenilo pomemben prelom v upravljanju obeh podjetij, saj sta tovarni postopoma prehajali pod neposreden vpliv oblasti in se vse bolj vključevali v sistem planskega gospodarstva. Poleg proizvodnje so postajale pomembne tudi politične aktivnosti, udarniško delo ter različne oblike ideološke in kulturne vzgoje delavstva.

Združitev obeh podjetij ni bila zgolj administrativna odločitev, temveč del širših povojnih gospodarskih in političnih usmeritev. Omogočila je racionalizacijo proizvodnje, poenotenje upravljanja in lažjo organizacijo dela. Ustanovitev Tovarne perila Murska Sobota 23. septembra 1946, kasnejše organizacijske spremembe in uvedba delavskega samoupravljanja po letu 1950 so postopoma utrjevale novo vlogo podjetja v socialističnem gospodarskem sistemu. Pomemben mejnik v tem procesu je bilo preimenovanje podjetja 3. januarja 1952 v MURA – tovarna perila Murska Sobota.

Pri tem je pomembno poudariti, da Mura ni nastala na povsem novih temeljih, temveč se je razvila iz proizvodnih, kadrovskih in organizacijskih izkušenj obeh predvojnih tovarn. Prav kontinuiteta znanja, delovne sile in tekstilne tradicije je omogočila, da je podjetje v drugi polovici 20. stoletja zraslo v eno najpomembnejših jugoslovanskih tekstilnih podjetij. Povojna preobrazba Cvetičeve in Šiftarjeve tovarne tako ne predstavlja le zgodovine nastanka Mure, temveč tudi prikaz velikih sprememb, ki jih je povojni čas prinesel v gospodarstvo in življenje ljudi v Prekmurju.

Izjava o dostopnosti podatkov
Podatki, na katerih temelji ta članek, so na voljo v članku oz. dosegljivi prek citirane bibliografije.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

PMMS - Pomurski muzej Murska Sobota
Kološev kabinet umetniške fotografije

SI AS – Arhiv Republike Slovenije
AS 226 Ministrstvo za industrijo in rudarstvo
AS 1931 Republiški sekretariat za notranje zadeve SRS

SI PAM – Pokrajinski arhiv Maribor
PAM/0089 Sresko načelstvo Murska Sobota – Okrajni šolski svet za Prekmurje
PAM/0438 Okrajni ljudski odbor Murska Sobota
PAM/0442 Okrožni ljudski odbor Maribor
PAM/0444 Okrožni odbor Osvobodilne fronte Maribor
PAM/0446 Okrajna komisija za vojno škodo Maribor
PAM/0635 Okrajno sodišče Maribor 1945–1978
PAM/0640 Okrajno sodišče Murska Sobota
PAM/0645 Okrožno sodišče Maribor 1898–1941
PAM/0719 Sodišče slovenske narodne časti, senat v Mariboru
PAM/1265 Okrajni komite Komunistične partije Slovenije Murska Sobota
PAM/1384 Splošna bolnišnica Maribor
PAM/1959 Mura, proizvodnja oblačil Murska Sobota

USTNI VIRI

Borko, Črtomir. Elektronska pošta, 30. 7. 2026.

ČASOPISI

Delo, 2017.

LITERATURA

60-letnica rokometa v Pomurju (ur. Matej Fefer). Murska Sobota: Rokometni klub Pomurje, 2017.

Ambruž, Blanka in Bilić, Marko in Lanščak, Iva Lana in Lešnik, Barbara in Šövegeš Lipovšek, Gordana: *Iz Mure z ljubeznijo 1925–2025. Od Janeza Cvetiča in Ludvika Šiftarja do Mure, katalog k razstavi.* Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 2025.

Biti direktor v času socializma (ur. Jurij Fikfak, Jože Prinčič). Med idejami in praksami. Ljubljana: ZRC SAZU, 2008.

Krajevni leksikon Dravske banovine. Ljubljana: Zveza za tujski promet za Slovenijo v Ljubljani, 1937.

Prinčič, Jože: *Nacionalizacija na ozemlju LR Slovenije 1945–1963.* Novo mesto: Dolenjska založba, 1994.

Vodušek Starič, Jerica: *Začetki samoupravljanja v Sloveniji 1949–1953.* Maribor: Založba Obzorja, 1983.

SPLETNE STRANI

Blog Cobiss

Pivec, Franci: Pionirski čas mariborskega računalništva (do ustanovitve univerze leta 1975): https://blog.cobiss.si/2021/05/12/pionirski-cas-mariborskega-racunalnistva-do-ustanovitve-univerze-leta-1975/

Derflex

Tkanina Oxford: https://si.derflex-sign.com/news/what-is-oxford-fabric-made-of-67083416.html

Fran.si

Konus: https://fran.si/iskanje?View=1&Query=konus

Molino: https://fran.si/iskanje?View=1&Query=-molino&All=molino&FilteredDictionaryIds=133

Obrazi slovenskih pokrajin

Vöröš, Julijana: Janez Lanščak: https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/oseba/janez-lanscak/

Sistory

Okupacijske meje. Stara meja, nova oblast: https://okupacijskemeje.si/exh07-ch15.html

Wikipedija

Kuharič, Božo: https://sl.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%BEo_Kuhari%C4%8D

SUMMARY

Mura Company: From the Confiscation of Cvetič and Šiftar Factories to a State-owned Enterprise

After 1945, the destinies of the textile factories owned by Janez Cvetič and Ludvik Šiftar factories in Murska Sobota were inextricably linked to the processes of confiscation, nationalization, and economic reorganization, which ultimately led to the establishment of the Mura textile and clothing company. Before the Second World War, both factories were among the most important manufacturing plants in Prekmurje, employing hundreds of workers. Their operations also continued under the Hungarian occupation, adapting to the new political and economic conditions.

Following the liberation of Prekmurje in April 1945, Janez Cvetič and Ludvik Šiftar were arrested and their properties confiscated. Cvetič died in the Maribor hospital in November that same year, while Šiftar fled to Austria following his conviction and subsequently emigrated to Argentina. Despite the owners' absence, the production in their factories continued uninterrupted. Both operated under the sequester and leadership of administrators appointed by the new government.

According to the war damage claims, the factories suffered severe losses in stocks, equipment, and vehicle fleet. On the other hand, most machinery remained intact, which allowed for the resumption of production in the postwar years. Although work was often hindered by the shortages of cloth, reserve parts, electricity, and means of transport, both factories successfully delivered their production orders for military and civil markets. In addition, they organized political education, professional courses, cultural activities, and various forms of volunteer work, which became a typical part of the postwar working environment.

The first initiatives to rename and merge the textile factories appeared in 1945 and 1946. The reasons for the merger were of primarily economic and organizational nature, with the joint leadership envisaged to ensure a more cost-effective operation and a smoother planning of production. The merger was successfully finalized in September 1946 with the founding of the Underwear Factory Murska Sobota.

Special consideration is given to the question concerning the presumed closure of the factory in 1948. Based on the archival sources examined, the indications regarding the planned relocation of the manufacture to Ljubljana cannot be confirmed, given that further development plans and investments were underway for the company during the same period.

The introduction of workers' self-management in 1950 also led to the changes in the management of the company. The process of its postwar transformation concluded in January 1952, when it was renamed Mura. Rather than established in a vacuum, the new company was built on the foundations of both prewar factories, their know-how, labour force, and manufacturing tradition. Over the following decades, this also enabled the development of what was to become one of the most important textile and clothing companies in Slovenia and the former Yugoslavia.

